

KVINNOFRONTEN

Box 2007, 128 21 Skarpnäck
e-post: kvinnofronten@sverige.nu
Org. nr: 802411-0119
Plusgiro: 5 56 23 - 3
hemsida:
www.kvinnofronten.nu

Till

SOCIALDEPARTEMENTET
Regeringskansliet
103 33 Stockholm

YTTRANDE

över Ds 2016:19 – "Jämställda pensioner?"

Sammanfattning

Kvinnofronten har med besvikelse tagit del av den utredning som Pensionsgruppen menar tar *"ett helhetsgrepp på frågan"* och *"behandla(r) problematiken kring ojämställda pensioner i ett brett perspektiv – vad som orsakar ojämställdheten och vad som kan göras för att minska den"*.

Att utredningen inte lägger fram några förslag alls för att motarbeta diskrimineringen av äldre kvinnor i Sverige är mycket illa. Det visar att utredningen inte på något vis förstår innebörden av att vara äldre kvinna och ekonomiskt utsatt.

Men det på sikt värsta är nog att utredningen grundar sig på samma felaktiga förutsättning som också är orsaken till att pensionssystemet inte fått önskade effekter: föreställningen om att vi ständigt går mot ett jämställt samhälle, och att pensionssystemet därför inte behöver beakta det kvinnoförtryckande samhälle vi lever i.

Trots att utredningen själv konstaterar att de förhoppningar som de menar fanns när pensionssystemet infördes *inte* har infriats, att utvecklingen mot jämställda pensioner tvärtom gått långsammare eller rent av har avstannat, gör utredningen inte någon analys av *varför*, eller av hur arbetsmarknaden faktiskt ser ut idag. Därför lyser också den viktigaste frågan med sin frånvaro: mot bakgrund av hur dagens arbetsmarknad fungerar, är det då rimligt att ha ett pensionssystem som bygger på 40 års intjänandetid – och ett pensionssystem som dessutom förutsätter att en stor del av den enskilda individens pension ska komma från något så både direkt, konkret och grundläggande *ojämlikt* som dagens tjänstepensionssystem?

Med sin totala brist på analys av den verklighet som pensionssystemet ska existera i hamnar utredningen i ett absolut ingenting. Sverige fortsätter att diskriminera kvinnor i pensionssystemet, och fortsätter att ha högre andel fattiga äldre kvinnor än EU-genomsnittet, idag liksom i framtiden.

Detta är djupt odemokratiskt, ett hån mot kvinnors mänskliga rättigheter, och fullständigt oacceptabelt.

Kvinnofronten kräver:

- att regeringen omgående tillsätter en ny utredning som genomgripande ska undersöka hur ett pensionssystem måste vara utformat för att inte diskriminera kvinnor så som dagens pensionssystem gör,

- att denna utredning ska utgå från en analys av hur arbetsmarknaden faktiskt ser ut idag utifrån olika gruppers möjlighet till intjänande av inkomst- respektive tjänstepension – inklusive hur privatiseringar av tidigare offentlig sektor, strukturell arbetslöshet respektive förändringar i anställningsformer, har påverkat dessa möjligheter,
- att utredningen utifrån denna kunskap om faktiskt förändrade arbetsmarknadsvillkor ska bedöma om samhället alls utvecklas i riktning mot jämställda pensioner och i så fall i vilket tidsperspektiv detta antas ske,
- att garantipensionen i väntan på denna utredning omedelbart ska höjas kraftigt,
- att garantipensionen ska knytas till inkomstutvecklingen istället för prisutvecklingen,
- att bostadstillägget i väntan på förändring av pensionssystemet omedelbart ska höjas kraftigt,
- att den högre beskattningen av pensionärer i förhållande till löntagare genast ska åtgärdas,
- att premiepensionssystemet ska avskaffas snarast möjligt,
- att normalarbetstiden ändras till 6 timmar med bibehållen lön och rätt till heltid,
- att myndigheter vid upphandlingar måste ställa krav på att det ska finnas kollektivavtal, samt
- att tänderna ska räknas till kroppen och därmed ingå i högkostnadsskyddet.

Kommentarer

Grundläggande kommentarer om arbetsmarknaden

Utredningen konstaterar att utvecklingen mot jämställda pensioner gått långsammare än vad man hade hoppats vid tiden för pensionsreformen. Trots detta konstaterande analyserar den inte alls *varför* utvecklingen gått långsammare, utan upprepar bara att det är det ojämställda arbetslivet som skapar ojämställda pensioner och att detta kommer att lösa sig på sikt.

Men det kommer inte att lösa sig på sikt om grundförutsättningen – att arbetslivet utvecklas mot större jämställdhet – är felaktig.

Dagens pensionssystem förutsätter att människor under ett helt arbetsliv ska vara fast anställda på heltid och ha möjlighet att förutom inkomstpensionen också kunna bygga upp en tjänstepension. Men sedan pensionssystemet infördes har arbetsmarknaden förändrats i riktning från detta antagande. Det finns idag ett antal faktorer som motsäger pensionssystemets grundantagande.

ÖKANDE ARBETSLÖSHET FÖR KVINNOR MELLAN JOBB

Sverige har idag en strukturell arbetslöshet, en *massarbetslöshet*. Därmed drabbas en stor del av arbetskraften. Nästan var fjärde person mellan 16 och 64 år har varit arbetslös någon gång under de senaste fem åren, vilket motsvarar cirka 1,4 miljoner personer.¹ Det gäller inte minst unga, som idag har svårt att komma in på arbetsmarknaden. Åldern för när en får sitt första fasta jobb har stigit. Även långtidsarbetslösheten har ökat. De som drabbats hårdast är unga, utrikesfödda och kvinnor mellan 25 och 44 år. *Varför finns inte en analys av denna arbetsmarknadsutveckling för kvinnor med i en utredning som påstås handla om jämställda pensioner?*

STARKT ÖKANDE VISSTIDSANSTÄLLNINGAR BLAND KVINNOR

En orsak till den ökande arbetslösheten bland unga kvinnor är att de oftare än andra

tvingas acceptera kortare *visstidsanställningar* med återkommande arbetslöshetsrisker som följd. I den kvinnodominerade tjänstesektorn – som hotell- och restaurang, detaljhandel, vård och omsorg – ligger visstidsanställningarna mellan 22 och 44 procent, och trenden är att visstiderna i dessa kvinnojobb fortsätter att öka.² Bland vårdbiträden var hela 61 procent tidsbegränsat anställda 2015.³ Inom dessa kvinnojobb pågår också en utveckling där timlöneanställningar blir allt vanligare inom anställningsformen ”allmän visstid”. Det innebär att kvinnor erbjuds arbete med kort varsel, de har ingen garanterad arbetstid, inget schema, och därmed inte någon garanterad inkomst. Enligt LO är anställningsformen allmän visstid den dominerande inom tjänstesektorn. Enligt Kommunal är dessutom allmän visstid den anställningsform som ökar mest på arbetsmarknaden: ökningen av tidsbegränsade anställningar 2009-2015 bestod till 84 procent av allmän visstidsanställningar.⁴ Visstidsanställningar ger heller inte samma möjlighet till tjänstepension och påverkar därmed kvinnors framtida pensioner. *Varför finns inte en analys av denna arbetsmarknadsutveckling för kvinnor med i en utredning som påstås handla om jämställda pensioner?*

ÖKANDE LÅNGTIDSSJUKSKRIVNINGAR BLAND KVINNOR

På fem år (2009 - 2014) ökade antalet *långtidssjukskrivna* kvinnor med 75 procent.⁵ Dubbelt så många kvinnor som män var sjukskrivna 2014. I gruppen äldre kvinnor är det oftast sjukdomar i muskler och skelett som leder till sjukskrivning. När det gäller stressrelaterade sjukdomar är det kvinnor inom kvinnodominerade yrken som löper störst risk att sjukskrivas. Det gäller hela vård- och omsorgssektorn, men allra störst är risken enligt fackförbundet Vision inom yrkesgruppen socialsekreterare, psykologer med flera.⁶ Att sjuktalen framför allt inom kvinnodominerade yrken ökar på detta sätt påverkar förstås pensionerna för alla berörda kvinnor. *Varför finns inte en analys av denna arbetsmarknadsutveckling för kvinnor med i en utredning som påstås handla om jämställda pensioner?*

FÖRSÄMRAD ARBETSMILJÖ FÖR KVINNOR

Ökningen av sjukskrivningar som skett inom välfärden beror på en förändrad arbets-situation, som innebär en allt mer orimlig arbetsbelastning, skriver fackförbundet Vision. Idag uppger dessutom så mycket som 68 procent av kvinnor inom LO-området att de numera är direkt uttröttade varje vecka och fler kvinnor, både bland arbetare och tjänstemän, uppger även att arbetet ger dem ont i kroppen.⁷ Denna *försämrade arbetsmiljö* inom kvinnojobben leder till fler arbetsskador och arbetsrelaterade besvär som gör att kvinnor tvingas lämna arbetslivet i förtid.⁸ Det innebär förutom sämre hälsa även lägre pension. *Varför finns inte en analys av denna arbetsmarknadsutveckling för kvinnor med i en utredning som påstås handla om jämställda pensioner?*

ORIMLIGT KRAV PÅ HELTID

Kvinnors försämrade arbetsmiljö påverkar också *arbetstiden*. I en undersökning från Vårdförbundet uppgav nästan hälften av dem som arbetade deltid att de gjorde det för att de helt enkelt inte orkade arbeta heltid.⁹ Bland intensivsjuksköterskor var siffran mer än hälften (52,7 %). Bland Kommunals medlemmar med förskolebarn kan dessutom 30 procent inte arbeta heltid för att de har oregelbunden arbetstid som inte följer de öppettider som barnens förskola har.¹⁰ Denna verklighet står i direkt motsättning till utredningens antagande om att alla kvinnor måste börja arbeta heltid för att komma upp i rimliga pensioner. *Varför finns inte en analys av denna samhällsliga påverkan på kvinnors arbetsvillkor med i en utredning som påstås handla om jämställda pensioner?*

MINSKNING AV KOLLEKTIVAVTAL I KVINNOJOBGEN

Privatiseringen av den tidigare offentliga sektorn har också påverkat kvinnors villkor på arbetsmarknaden. Kommunal har exempelvis visat att så mycket som hälften av de privata företagen inom hemtjänsten i Stockholm *inte har kollektivavtal*, vilket betyder att de anställda, huvudsakligen kvinnor, inte garanteras tjänstepension. Lågavlönad utan tjänstepension hamnar du tveklöst bland fattigpensionärerna i framtiden. *Varför finns inte en analys av*

denna arbetsmarknadsutveckling för kvinnor med i en utredning som påstås handla om jämställda pensioner?

ÖKANDE ANHÖRIGOMSORG FÖR KVINNOR

Till detta kommer andra förändringar i samhället sedan pensionssystemet infördes. Det gäller framför allt välfärden, där nedskärningar får följd för kvinnors villkor på arbetsmarknaden. Exempelvis har sådana nedskärningar lett till att över 40 procent av befolkningen idag ägnar sig åt *anhörigomsorg* (på grund av anhörigas ålder, funktionsnedsättning, sjukdom m.m.) i så hög grad att det påverkar arbetssituationen. Enligt en undersökning från Stockholms universitet hade denna ytterligare belastning gjort att 13 procent av de berörda kvinnorna gått ner i arbetstid, sagt upp sig eller gått i pension i förtid.¹¹ Andra hade tvingats ta tjänstledigt utan lön för att lösa situationen. Gemensamt för alla är att de därmed får ännu sämre pension. *Varför finns inte en analys av denna samhällsliga påverkan på kvinnors arbetsvillkor med i en utredning som påstås handla om jämställda pensioner?*

SEDAN PENSIONSSYSTEMET INFÖRDES har alltså köns olika villkor på arbetsmarknaden förändrats både utifrån arbetslöshet, anställningsförhållanden, sjukskrivningar, arbetsmiljö och arbetstid (inklusive på grund av anhörigomsorg), samt förutsättningar för att de som arbetar alls ska få rätt till tjänstepension. Detta diskuteras inte i utredningen.

I stället upprepas i utredningen att pensionssystemet är, och måste vara, *könsneutralt*. Detta är inte seriöst. Att det gamla pensionssystemet utgick från de 15 bästa åren var ju också formellt könsneutralt, men utgick från en analys av faktiska olikheter i villkor för kvinnor och män. Med det konstaterandet vill vi inte förspråka en återgång, utan endast visa på att ”könsneutralt” är ett begrepp som inte säger någonting om ifall systemet har beaktat köns olika villkor eller inte.

Att en utredning som ska se hur pensionssystemet slår utifrån kön har valt att inte alls studera skillnader mellan könen på dagens arbetsmarknad, eller hur arbetsmarknaden har förändrats sedan pensionssystemet infördes, är än mindre seriöst. Med sin totala brist på analys av den verklighet som pensionssystemet ska existera i slutar utredningen i att inte kräva några förändringar utifrån kön. Det innebär att Sverige fortsätter att diskriminera kvinnor i pensionssystemet, och fortsätter att ha högre andel fattiga äldre kvinnor än EU-genomsnittet, idag liksom i framtiden.

Att utredningen inte analyserat ovanstående arbetsmarknadsutveckling ur kvinnoperspektiv är fullständigt oacceptabelt. Att utredningen inte heller kommer med några förslag till förändring av pensionssystemets diskriminering av kvinnor är djupt odemokratiskt och ett hån mot kvinnors mänskliga rättigheter.

Kvinnofronten kräver därför att regeringen omgående tillsätter en ny utredning som ska undersöka hur ett pensionssystem måste vara utformat för att inte diskriminera kvinnor så som dagens pensionssystem gör, att denna utredning ska utgå från en analys av hur arbetsmarknaden faktiskt ser ut idag utifrån olika gruppers möjlighet till intjänande av inkomst- respektive tjänstepension samt att utredningen utifrån denna kunskap om faktiskt förändrade arbetsmarknadsvillkor ska göra en bedömning av om samhället alls utvecklas i riktning mot jämställda pensioner och i så fall i vilket tidsperspektiv detta antas ske.

Kapitel 1. Inledning

Utredningen konstaterar att den ojämlika avsättningen till tjänstepensionerna leder till ökad diskriminering av kvinnor i pensionssystemet, där de med högre inkomster – företrädesvis män – får procentuellt högre avsättning till tjänstepensionen. (4,5 procent av lönen på inkomster under taket, och 30 procent av lönen över taket.)

Utredningen konstaterar också att OECD visat att Sverige är det enda av OECD-länderna

där kompensationsgraden är högre för högre inkomster än för lägre, vilket dessutom slår särskilt hårt mot deltidsarbetande, det vill säga kvinnor.

Dessa två ovanstående fakta borde vara nog för att inse att Sverige behöver ett nytt pensions-system. Hur kan de partier som ingår i pensionsgruppen välja att värna ett system som till sin utformning både befäster och förstärker ojämlikhet?

Kapitel 2. Inkomstgapet för pensionärer – inkomstskillnaden mellan kvinnor och män

Utredningen konstaterar att inkomstgapet mellan könen bland dem som jobbar är 17 procent, medan det för pensionärer är 26 procent. Detta konstaterande i sig borde leda till att utredningen skulle ifrågasätta dagens pensionssystem, eftersom de ojämlika pensionerna alltså inte bara är en följd av förhållanden på arbetsmarknaden. *Pensionssystemet i sig ökar diskrimineringen av kvinnor.*

Kapitel 3. Grundskyddets betydelse för jämställda pensioner

Utredningen konstaterar att *mer än hälften* av de pensionerade kvinnorna också har garanti-pension, medan endast en mindre del av männen har det. Ett pensionssystem som tvingar hälften av de äldre kvinnorna i landet att leva på en så låg ekonomisk standard är inte värdigt ett rikt land som Sverige.

I utredningen låter det dessutom som om kvinnor genom grundskyddet får en rimlig livssituation. Men att vara fattigpensionär innebär att både den fysiska och psykiska hälsan drabbas. Det handlar inte om att dra ner på någon lyxkonsumtion, utan att leva på en ekonomisk nivå där varje utgift måste övervägas noga. Följande exempel kommer dels från våra egna erfarenheter och dels från forskaren Angelika Thelins doktorsavhandling om pensionärer i ekonomisk utsatthet.¹⁰

Att vara fattigpensionär kan vara att inte alltid ha råd att äta sig mätt, eller äta onyttig mat för att det är billigt och köpa mat med passerat ”bäst före datum”. Det kan vara att inte ha råd att köpa ens begagnade kläder, utan behöva lita till att få avlagda kläder från vänner eller släktingar. Det kan vara att behöva lämna sina släktsaker till pantbanken för att köpa det nödvändigaste.

Det kan också vara att inte ha råd med en oförutsedd utgift, som att gå till tandläkaren eller att åka på sin systers begravning på en annan ort. Det kan vara att till slut förmå sig att gå till socialtjänsten och be om bidrag till den resan men få avslag, eftersom det inte anses som en nödvändig utgift.

Det kan vara att inte kunna upprätthålla kontakten med vänner och släktingar för att en inte har råd att behålla telefonen eller köpa en ny dator när den gamla går sönder. Det kan vara att inte ha råd att köpa ny tv eller radio, trots att tv:n eller radion är det som får en att känna sig mindre ensam när en inte har råd att gå ut på fritidsaktiviteter utanför hemmet. Det kan också vara att försöka lösa ensamheten och komma ut bland människor genom gratiskonserter och sopplunch i kyrkan.

Det kan vara ständig oro för att inte ha råd att köpa en present till barnbarnet till födelsedagen eller jul. Och det kan vara att tvingas välja mellan att hämta ut sin medicin eller att gå på kafé med en väninna.

Angelika Thelin konstaterar i sin doktorsavhandling att de fattigpensionärer hon intervjuat inte har möjlighet att *”uppnå allmänmännsliga målsättningar om att vårda hälsan, funktionaliteten och utseendet, bevara och sköta hemmet, värna nära relationer och delta i sociala fritidsaktiviteter på en grundläggande nivå”*.

FLER KONSEKVENSER AV DE LÅGA PENSIONERNA FÖR KVINNOR

Utredningen påpekar att ensamlevande kvinnor har större risk att bli fattigpensionärer, de

som lever i par kan få del av makens pengar. Men kvinnor som är ekonomiskt beroende av en man är också mer utlämnade. Om en kvinna vill ta sig ifrån en man som exempelvis utsätter henne för våld, försvåras detta av hennes ekonomiska utsatthet.

Kvinnofronten anser att alla pensionärer ska få en individuell och rimlig grundpension, så att kvinnor även har möjlighet att slippa fortsätta leva med en man som utsätter henne fysiskt, psykiskt, sexuellt eller på annat sätt.

PENSIONSSYSTEMET SLÅR MOT SÄRSKILT UTSATTA KVINNOR

De kvinnor som exempelvis lever med sjukdom eller funktionshinder och därför har svårare att leva upp till pensionssystemets krav på intjänande blir genom detta dömda till fattigdom som pensionärer. Detsamma gäller den som exempelvis flytt till Sverige och inte ens har möjlighet att leva upp till garantipensionens krav på att ha varit bosatt i Sverige i 40 år.

Att redan särskilt utsatta kvinnor på detta sätt blir extra utsatta genom det svenska pensionssystemets uppbyggnad är också en skam för Sverige.

EU-JÄMFÖRELSE

Utredningen konstaterar att andelen pensionerade män ”med låg ekonomisk standard” i Sverige är lägre än EU-genomsnittet, medan andelen kvinnor är högre, samt att sett endast till de äldsta kvinnorna är antalet fattigpensionärer betydligt högre än EU-genomsnittet.

Detta är siffror som i sig borde göra att utredningen skulle föreslå ändringar i det svenska pensionssystemet. Sverige är som sagt ett rikt land, som borde skämmas för att behandla äldre kvinnor så.

Mot bakgrund av alla dessa fakta är det ännu mer oacceptabelt att utredningen inte föreslagit några egentliga förändringar av pensionssystemet. Sveriges pensionssystem gynnar redan rika, friska män på fattiga, sjuka kvinnors bekostnad.

SLUTSATS

Varannan kvinna som går i pension i Sverige idag beräknas hamna under EU:s fattigdomsgräns. Den utveckling på arbetsmarknaden som vi beskrivit här ovanför innebär att risken är stor att ännu fler kvinnor kommer att sluta som fattigpensionärer i framtiden. Därför är det helt enkelt inte rimligt att behålla det diskriminerande pensionssystem som Sverige har idag.

De kvinnor som redan är pensionärer idag är dock inte hjälpta av eventuella framtida förändringar av arbetslivet och/eller pensionssystemet. Den svåra situation så många äldre kvinnor har i Sverige idag måste brytas – NU. Därför kräver Kvinnofronten att garantipensionen omedelbart höjs, att garantipensionen knyts till inkomstutvecklingen istället för prisutvecklingen, samt att bostadstillägget omgående höjs kraftigt.

Kapitel 4. Tjänstepensionernas bidrag till pensionsgapet

Mot bakgrund av vad vi tagit upp under kapitel 1, att Sverige är det enda av OECD-länderna där kompensationsgraden är högre för högre inkomster än för lägre, borde det vara självklart att tjänstepensionerna inte skulle ha den roll de har i dagens pensionssystemet. Det gäller också utifrån det vi skrivit här ovanför om förändringar på arbetsmarknaden som gör det omöjligt för kvinnor att inom överskådlig tid ens komma i närheten av mäns tjänstepensioner.

Kvinnofronten anser att alla pensionärer ska få en rimlig grundpension. Ovanpå den kan en mindre del utgå från inkomstpension och tjänstepension. Premiepension bör avskaffas helt.

Den nya pensionsutredning som Kvinnofronten kräver skulle också kunna jämföra andra OECD-länders motsvarande avsättningar till pensioner och föreslå en generell procentsats

för inkomster oavsett storlek – alternativt en lägre procentsats för högre inkomster.

Kapitel 5. Änkepensionens betydelse för jämställda pensioner

Kvinnofronten anser att det är rätt att änkepensionen fasas ut ur pensionssystemet. För att detta inte ska drabba framtida äldre kvinnor måste pensionssystemet förändras, så att det ger en grundtrygghet åt alla. I väntan på att detta genomförs måste både garantipensionen och bostadstillägget omgående höjas kraftigt.

Kapitel 6. Deltidens betydelse för pensionen

En analys av kvinnors villkor på arbetsmarknaden som vi beskrivit här ovanför tillsammans med det faktum att kvinnor har huvudansvar för hem och barn visar att det är helt orimligt att tro att kvinnor inom överskådlig tid ska kunna arbeta heltid under en 40-timmarsvecka.

Kvinnofronten anser därför att 6 timmars arbetsdag med bibehållen lön måste göras till normalarbetsdag och norm. Först då kan vi kräva kvinnors rätt till heltid. Att mot bakgrund av hur arbetarkvinnors verklighet ser ut på arbetsmarknaden idag, av kvinnors anhörigomsorg, hushållsansvar och egen sjukdom, kräva rätt till heltid utan arbetstidsförkortning blir i praktiken till ytterligare ett skuldbeläggande av kvinnor.

Kapitel 8. Delad pensionsrätt mellan makar

Kvinnofronten instämmer med utredningen om att delad pensionsrätt aldrig kan vara en lösning i ett arbete för jämställda pensioner. Pensionen måste utgå från individen, inte från en förhoppning om välvilja hos en eventuell make. Delad pensionsrätt gör kvinnor än mer beroende av män.

Kvinnofronten vill att alla pensionärer ska få en egen, rimlig grundpension.

Kapitel 9. Överföring av premiepensionsrätt mellan makar

Kvinnofronten anser att premiepension är att likna vid lotteri eller lek med aktier och att detta inte har något som helst att göra i ett pensionssystem. Därmed har heller ingen eventuell överföring av sådan rätt där att göra.

Premiepensionssystemet bör istället helt avskaffas.

Arbetsgrupp hos Kvinnofronten

I Kvinnofrontens arbetsgrupp för remissvaret har ingått Gerda Christenson, Gun Hedén och Amin Wikman.

Stockholm den 20 september 2016

Kvinnofronten

genom

Gerda Christenson

NOTER:

1. Thomas Carlén: *Hur många har erfarenhet av arbetslöshet?* LO-rapport 2014.
2. Mats Morin & Renée Andersson: *Vad krävs för en hållbar pension?* LO-rapport 2016.
3. Elinor Odeberg: *Status: Prekär. En rapport om tidsbegränsat anställda.* Kommunal 2016.

4. Elinor Odeberg: *Flexibilitetens pris. En rapport om anställningstrygghet i privat och offentlig vård och omsorg 1987-2015*. Kommunal 2016.
5. Andreas Ek, Michel Normark, Anna Weigelt, Mats Åhlgren & Thomas Åkerström; *Allvarliga arbetsskador och långvarig sjukfrånvaro – 2015*. AFA försäkring.
6. *Sjukt stressigt – Arbetsmiljön i välfärden måste förbättras*. Fackförbundet Vision 2016.
7. Sten Gellerstedt: *Delrapport Arbetsmiljö 2014 – klass & kön*. LO 2014.
8. *Kvinnors arbetsmiljö 2011-2014 – Slutrapport*. Arbetsmiljöverket 2015:6.
9. *Om jag inte orkar, hur ska andra göra det? En undersökning av anestesivårdssjuk-sköterskors arbetsvillkor*. Vårdförbundet 2015.
10. Annakarin Wall: *Pensionen – en kvinnofälla. En rapport om kommunalares pensioner*. Kommunal 2015.
11. Marta Szebehely, Petra Ulmanen & Ann-Britt Sand: *Att ge omsorg mitt i livet: hur påverkar det arbete och försörjning?* Arbetsrapport/Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet 2014:1.
12. Angelika Thelin: *Äldrefattigdom – Ekonomisk utsatthet i yngre ålderspensionärers vardag*. Doktorsavhandling, Institutionen för socialt arbete, Linnéuniversitetet 2013.